

76

Pedro Arrupe

**HOMES I DONES
PER ALS ALTRES**

HOMES I DONES PER ALS ALTRES

Pedro Arrupe

1. INTRODUCCIÓ	3
1.1. Presentació del tema	3
1.2. Actitud inicial	4
1.3. Proposició	6
2. LA JUSTÍCIA	7
2.1. Punt de partida: ensenyament i significat del Sínode del 1971	7
2.2. Actitud de reconciliació i tesis complementàries	9
2.3. Desenvolupament dels sis parells de tesis complementàries	11
3. HOMES I DONES PER ALS ALTRES	20
3.1. L'home per als altres: justificació i sentit	21
3.2. Agents i promotors del canvi	25
3.3. L'home «espiritual»	28
4. CONCLUSIÓ	31

El X Congrés Europeu de les Associacions d'Antics Alumnes dels jesuïtes arribava al final. La tarda del dia 1 d'agost de 1973 se celebrava solemnement la sessió de clausura. Aprovades les conclusions, escollits els nous càrrecs, formulades algunes comunicacions i pronunciats alguns discursos, el P. Arrupe va impartir, amb l'energia i l'entusiasme que li eren habituals, la següent conferència.

La limitació de temps no li va permetre de llegir-la sencera; però més tard les Actes del Congrés la van publicar com estava escrita.

El contingut d'aquesta dissertació va tenir un gran ressò; a alguns els va amoïnar i, en el context de tot el Congrés, fou l'ocasió d'unes poques però notòries dimissions. Però, alhora, va ser molt ben rebut per amplis sectors d'opinió i ha estat i és encara objecte d'estudi i de comentaris elogiosos.

Com que determinada premsa espanyola de l'època va arremetre durament contra aquest discurs, i fins i tot contra el seu autor, arribant inclús a l'ofensa personal, el cardenal Villot, secretari d'estat, amb data 30 de setembre d'aquell mateix any, va escriure una carta al P. Pedro Arrupe, general de la Companyia de Jesús, agraint en nom de Sa Santedat (Pau VI) el text de la conferència que havia adreçat als antics alumnes a València i expressant «la seva (del Sume Pontífex) complaença per la forma incisiva amb què vostè, basant-se en el missatge evangèlic i en consonància amb el perenne ensenyament del Magisteri Eclesiàstic, ha convidat els seus oients a viure i testimoniar la caritat i la justícia cristiana, principalment mitjançant la reforma interior i la superació dels egoïsmes personals i socials».

El text que oferim va ser publicat en l'original castellà a «Iglesia y justicia. Actas del X Congreso de la Confederación Europea de Asociaciones de AA.AA. de Jesuistas». València (Espanya), 29 juliol - 1 agost 1973, p. 92-118.

Aquest quadern compta amb la col·laboració de la Direcció General d'Affers Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals

Generalitat de Catalunya
**Departament de Governació
i Relacions Institucionals**

Edita Cristianisme i Justícia - Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona

Tel. 93 317 23 38 - E-mail: info@fespinal.com - www.cristianismeijusticia.net

Imprimeix: Edicions Rondas S.L. - Depòsit Legal: B 12443-2015

ISBN: 978-84-9730-353-8 - ISSN: 2014-6531 - ISSN (ed. virtual): 2014-6558

Traducció del castellà: Laura Mor Iriarte - Maquetació: Pilar Rubio Tugas - Abril 2015

Protecció de dades: La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades estan registrades a un fitxer de nom BDGACIJ, titularitat de la Fundació Lluís Espinal. Només es fan servir per a la gestió del servei que li oferim i per mantenir-lo informat de les nostres activitats. Pot exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició dirigit-se per escrit a c/ Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona.

1. INTRODUCCIÓ

El tema de l'«educació per la Justícia» ha esdevingut els darrers anys una de les grans preocupacions de l'Església. D'una forma molt especial se n'ha ocupat el darrer Sínode de Bisbes, en tractar el tema de la «Justícia al Món».

1.1. Presentació del tema

1.1.1. *Educació per la Justícia*

L'Església ha pres una nova consciència del fet que l'acció en favor de la Justícia i l'alliberament de tota situació opressiva, i consegüentment la participació en la transformació d'aquest món, ja des d'ara, formen part constitutiva de la missió que el Senyor Jesús li confià.¹ Això l'impulsa a educar-se (o més ben dit, a reeducar-se) a si mateixa, als seus fills i a tots els homes, amb un mètode capaç d'ensenyar-nos a «conduir la vida en la seva realitat global i d'acord als principis evangèlics de la moral personal i social, que s'expressen en un testimoni cristià vital»².

1.1.2. *L'home per als altres*

La nostra meta i objectiu educatiu és formar homes que no visquin per si mateixos,

sinó per Déu i per Crist; per Aquell que morí i ressuscità per nosaltres; homes per als altres, és a dir, que no concebin l'amor a Déu sense l'amor a l'home; un amor eficaç que té com a primer postulat la Justícia i que és l'única garantia que el nostre amor a Déu no és una farsa, o fins i tot unes vestidures farisaiques que ocultin el nostre egoisme. Tota l'Esriptura ens adverteix d'aquesta unió entre l'amor a Déu i l'amor eficaç al germà. Escoltem sols aquestes frases de sant Joan (1Jn 4,20; 3,17-18): «Si algú afirmava: 'Jo estimo Déu', però no estima el seu germà, seria un mentider, perquè el qui no estima el seu germà, que veu, no pot estimar Déu, que no veu». «Si algú que posseeix béns en aquest món veu el seu germà que passa necessitat i li tanca les entranyes, com pot habitar dintre d'ell l'amor de Déu? Fills meus, no estimem amb frases i paraules, sinó amb fets i de veritat».

1.1.3. Obstacles per a aquest objectiu

Davant d'aquesta tasca educativa de formar homes que visquin eficaçment per als altres s'alcen grans obstacles. El mateix Sínode hi para esment i ens fa adonar que, en la major part del món, és precisament l'orientació del sistema educatiu vigent (a l'escola i als mitjans de comunicació) la que camina en direcció oposada. En comptes de crear homes amb sentit social, «fomenten un individualisme tancat». En comptes de concebre la formació com una capacitat per al servei, es fomenta «una mentalitat que exalta la possessió» i que degrada l'escola, el col·legi i la universitat al nivell de camp d'aprenentatge de tècniques per escalar posicions, fer diners i situar-se –de vegades de manera explotadora– sobre els altres. Finalment –i això sigui possiblement el més greu– l'ordre (o el desordre) establert influeixen de tal manera sobre les institucions educatives i els mitjans de comunicació social, que aquests, en comptes de fomentar «un home nou», només engendra reproduccions «d'un home instal·lat», de l'«home que el mateix ordre desitja, és a dir, d'un home a imatge seva» incapaç de cap transformació veritablement renovadora³.

1.2. Actitud inicial

Després d'aquest preàmbul, comprendran que no resulti fàcil a un general de la Companyia de Jesús parlar als seus antics alumnes, és a dir, als homes educats per nosaltres. Com diré tot seguit, abordo el tema amb una actitud fonamental de gran confiança i amb esperit optimista. Crec que l'ambient familiar que ens embolcalla permetrà entre nosaltres una profunda

intel·ligència; però aquest ambient ens permet també una gran sinceritat.

1.2.1. Humilitat: no hi estem educats

Recolzat en aquesta confiança i utilitzant aquesta sinceritat, em dispenso a respondre una pregunta que fa estona flota a l'aire i que més d'un de vosaltres ja s'haurà fet. Us hem educat per a la Justícia? Vosaltres esteu educats per a la Justícia? Responc. Si al terme «Justícia», i si a l'expressió «educació per a la Justícia» li donem tota la profunditat de què avui l'ha dotat l'Església, crec que els jesuïtes hem de respondre amb tota humilitat que no; que no us hem educat per a la Justícia, tal com avui Déu ho exigeix de nosaltres. I crec que puc demanar-vos també a vosaltres la humilitat de respondre igualment que no; que no esteu educats per a la Justícia i que heu de completar l'educació rebuda. Vet aquí un aspecte profund de l'educació permanent. Més encara, ni tan sols m'atreveixo a dir –encara que en alguns llocs s'ha avançat molt– que avui en tots els nostres col·legis i en general en tota la nostra activitat apostòlica estem educant per la Justícia els nostres actuals alumnes i les persones a les quals arriba el nostre influx. Tanmateix, en aquest punt crec que sí us puc assegurar que fa temps que existeix una gran preocupació dins la Companyia. Més encara, que aquesta preocupació ha donat fruits parcialment i que fins i tot per ells hem estat objecte de moltes incomprendensions i de més d'una persecució.

1.2.2. Confiança: esperit de recerca propi de la Companyia

El reconeixement de les nostres limitacions passades i actuals no ens impedeix

—com fa poc us deia— abordar el tema davant vostre amb confiança i optimisme. Aquesta confiança i aquest optimisme se sostenen en el següent: malgrat les nostres limitacions i deficiències històriques, crec que la Companyia us ha transmès, crec que encara vosaltres conserveu i que la companyia conserva encara, quelcom que constitueix l'essència mateixa de l'esperit ignasià i que ens capacita per renovar-nos contínuament: un esperit de recerca contínua de la voluntat de Déu, una aguditzada sensibilitat espiritual per captar matisos amb què Déu vol que el cristianisme es visqui en les diverses etapes de la història.

S'ha dit amb veritat que la Companyia de Jesús, i molt més l'espiritualitat dels Exercicis, quasi no ofereixen trets concrets que defineixin el jesuïta, o respectivament, l'home format per ells i que permetin fixar per sempre la seva imatge. Amb això no vull dir que l'home que sorgeix dels Exercicis sigui un home amorf, sense color ni trets. Ans al contrari. Els Exercicis són un mètode per a prendre decisions molt concretes segons la voluntat de Déu; un mètode per optar entre vàries alternatives. El que passa és que els Exercicis de per si no ens fixen ni ens confinen en cap d'elles, sinó que ens obren àmpliament l'horitzó a totes, perquè sigui Déu amb la seva magnífica originalitat qui ens marqui el camí.

Un exemple pres de la mateixa Companyia ens ajudarà a comprendre què vull dir. La Companyia neix abans de Trento i abans que s'afianci la reacció catòlica a la reforma protestant. Neix oberta i disposada a tot. Fora d'aquesta disponibilitat, neix sense estar en concret massa definida, en actitud de recerca de la voluntat de Déu en aquell moment determinat de la histò-

ria. La Companyia cerca aquesta voluntat als tres llocs on es manifesta: l'Evangeli, la vida concreta de l'Església sota el Romà Pontífex i allò que avui anomenariem «els signes dels temps». I sentint i discernint la veu de l'Esperit que es manifesta per aquests tres canals, la Companyia a poc a poc trobà el seu camí concret i va anar adquirint faccions, color i fesomia. No ha sigut la Companyia de Jesús un orde amorf. Ha pres opcions que l'han definit molt concretament, fins al punt de ser considerada per la majoria dels historiadors com l'Orde típic de Trento i del període posttridentí. El seu pluralisme de base, això que podríem anomenar «el seu pluralisme potencial», pel qual en principi queda oberta a gairebé tot, no li ha servit per deixar-la en una determinació inoperant, sinó que ha estat el fonament sobre el qual s'han pres opcions molt netes al límit de les existències històriques.

Però això precisament és el que fa que avui, al superar l'Església el període posttridentí i a l'emergir nous «signes dels temps» en l'horitzó històric, la Companyia es vegi obligada a preguntar-se sobre el propi camí, a tornar a buscar la seva nova concreció històrica a partir del seu pluralisme potencial i de base. No és medullar de la Companyia l'esperit de Trento, sinó la fidelitat a la crida històrica de Déu que en un moment determinat li va demanar que adoptés aquell esperit de Trento, però que avui li demana que encarni en la seva vida i les seves opcions l'esperit del Vaticà II. Si la Companyia vol ser fidel a ella mateixa, si no vol canviar ni traïr el tret més profund del seu esperit, paradoxalment, ha de canviar profundament en la majoria de les seves concrecions d'època.

Tornem ja a vosaltres i al tema de la Justícia. Si no hem fracassat radicalment en la vostra formació, confiem haver-vos transmès aquest esperit de disponibilitat i de canvi, o dit amb un llenguatge bíblic, aquesta capacitat de penitència i conversió. Crec que us hem ensenyat a escoltar el Déu vivent; a llegir l'Evangelí de forma que a la seva llum siguem capaços de descobrir nous aspectes en l'Evangelí. Us hem ensenyat a sentir amb l'Església, en l'àmbit de la qual ressona, sempre antiga i sempre nova, la Paraula de Déu, amb el to precís que necessita cada època. Això és el que importa i on radica únicament la nostra confiança.

Per això, malgrat les limitacions que hagi pogut tenir la formació que us hem proporcionat, si us hem donat aquest esperit, en el fons us ho hem donat tot. Perquè allò que importa no és que vosaltres sigueu antics alumnes de la Companyia de Jesús. Fins i tot m'alegro de no tenir cap motiu de vanitat per poder-vos dir amb accent triomfal: «Nosaltres, els jesuïtes, us ho hem ensenyat tot. Recordeu sempre els nostres ensenyaments». No; no és això. La nostra glòria –si en tenim cap– o, més ben dit, la nostra alegria, no està en recordar-vos que sou els nostres antics alumnes, sinó en constatar que, potser ajudats en alguna cosa per aquest discipular, sigueu ara amb nosaltres ac-

tuals alumnes i deixebles del Senyor Jesús, homes que volen discernir la seva voluntat pels temps actuals. No us parlo, per tant, com a pare, sinó com a simple company. Tots som companys d'escola, que junts intentem escoltar el Senyor, asseguts als mateixos bancs.

1.3. Proposició

Les meves paraules sols pretenen ajudar-vos a escoltar Déu; obrir un diàleg en el qual volem que intervingueu també vosaltres, perquè entre tots puguem veure quines són avui les exigències que l'Esperit inspira a la seva Església en aquesta matèria de la Justícia i de la formació per a la Justícia.

Em limitaré a dues sèries de consideracions. En la primera vull aprofundir, a partir dels ensenyaments del darrer Sínode, en la mateixa idea de Justícia, tal com es va perfilant cada vegada amb major claredat, a la llum conjugada de l'Evangelí i dels signes dels temps. La segona sèrie de consideracions versarà sobre el tipus d'home que hem de formar, el tipus d'home en què hem de convertir-nos, si volem servir aquest ideal evangèlic de Justícia: l'home per als altres, l'home nou, espiritual, és a dir, portat per l'Esperit, que transforma la faç de la terra.

1. SÍNODO DE OBISPOS 1971, *Documents: La justicia en el mundo*, Salamanca, Sígueme 1972, p. 55 i 66.

2. *Ibid.*, p. 71.

3. *La justicia en el mundo*, n. 51. Cf. *supra* p. 72.

2. LA JUSTÍCIA

El punt de partida per a la nostra reflexió sobre la Justícia el constitueixen –com acabem de dir– algunes afirmacions del darrer Sínode de Bisbes, celebrat a finals del 1971.

2.1. Punt de partida: ensenyament i significat del Sínode del 1971

2.1.1. Actitud d'escolta de l'Església al Sínode

Aquestes afirmacions no són la simple repetició del que s'ha ensenyat a l'Església; ni tan sols constitueixen un simple progrés doctrinal de caràcter abstracte. Són més aviat l'expressió d'una inajornable interpel·lació del Déu viu, que demana a la seva Església i a tots els homes unes actituds i unes actuacions eficaces en favor de la humanitat oprimida i adolorida.

La Introducció al document ens descriu l'actitud d'escolta i conversió que han adoptat els Bisbes del Sínode per

possibilitar que Déu els interpel·li i els mostri la seva voluntat concreta. I no es tracta d'una escolta superficial i improvisada. La tasca de preguntar a Déu, d'escrutar l'acció del seu Esperit als signes dels temps i rellegir el mateix missatge de salvació, per tal que ens mostri matisos fins ara inèdits; aquesta tasca fa anys que es desenvolupa a l'Església de manera activa. El seu origen clar deriva del Vaticà II; la seva aplicació al problema de la Justícia la posa en marxa amb més força l'Encíclica *Populorum Progressio*. Molt poc després aquesta guspira, nascuda del centre de la cristiandat, s'escampa amb tota força a la perifèria, sobretot a les regions més pobres. El Sínode només és un dels seus fruits.

Recordem únicament aquestes dates. El 1967 Pau VI publica la *Populorum Progressio* i en fa al·lusió en el seu viatge a l'Índia el 1966. Els tres anys següents a la publicació de l'Encíclica el Papa assisteix i presideix les Reunions dels Bisbes del Tercer Món, congregats per reflexionar sobre el que Déu vol de les seves Esglésies en el postconcili i, particularment, en el tema de la Justícia. La història jutjarà un dia l'enorme importància d'aquestes reunions que estan donant un nou color a l'Església: 1968, reunió de l'Església llatinoamericana a Medellín; 1969, reunió de l'Església africana a Kampala; 1970, reunió de l'Església d'Àsia a Manila. Com a colofó d'aquestes reunions, l'any 1971, poc abans del Sínode, Pau VI escriu l'*Octogesima Adveniens*; que no és ni molt menys un punt i final; no tan sols adopta la forma solemne d'una encíclica, sinó d'una simple carta a un cardenal, gest amb el qual pretén expressament dir-nos que el seu propòsit és fomentar i prendre part en el diàleg iniciat. En aquest ambient és on cal col·locar el Sínode. Als pares sinodals se'ls va proporcionar, com a document de treball, els principals textos de Medellín, Kampala i Manila dedicats a la Justícia.

2.1.2. La introducció del Document: actitud d'escolta i resultat

Ara ja podem llegir —conscients de tota la seva força— alguns paràgrafs de l'esmentada introducció al Document:

«Reunits de tot arreu del món, en comunió amb tots els creients en Crist i amb tota la família humana i obrint el cor a l'Esperit renovador de totes les coses, ens hem preguntat sobre la mis-

sió del Poble de Déu en la promoció de la Justícia en el món.»

«Escrutant els signes dels temps i mirant de descobrir el sentit de la història, volem escoltar la Paraula de Déu per convertir-nos en l'actuació del pla diví sobre la salvació del món.» «[...] hem pogut adonar-nos de les greus injustícies que envolten el món humà com una xarxa de dominis, d'opressions i d'abusos [...]»

«Percebem al mateix temps un moviment íntim que impulsa el món des de sota. Neix en els grups humans una consciència nova que ens sacseja contra la resignació al fatalisme i ens impulsa al seu alliberament. Apareixen moviments que reflecteixen l'esperança d'un món millor i la voluntat de canviar tot allò que ja no es pot tolerar.»⁴

Després d'aquestes paraules inicials, en què sorgeixen els interrogants, els bisbes avancen amb tota nitidesa en la mateixa Introducció la resposta que han cregut sentir en Déu, i que en síntesi és la següent: no es pot separar la predicació de l'Evangelí de l'acció en favor de la Justícia, de la participació en la transformació del món i en l'alliberament de tota situació opressiva. Perquè tot això és part constitutiva de l'Evangelí i de la mateixa Església. Però escoltem ja les seves paraules: «Ecoltant el clam dels qui pateixen violència i es veuen oprimits per sistemes i mecanismes injustos tenim consciència unànime de la vocació de l'Església d'estar present en el cor del món predicant la Bona Nova als pobres, l'alliberament als oprimits i l'alegria als afligits. L'esperança i l'impuls que animen profundament el món no són aliens al dinamisme de

l'Evangelí, que en virtut de l'Esperit Sant allibera els homes del pecat personal i de les seves conseqüències a la vida social».

Afirma tot seguit la Introducció que la mateixa història present amb les seves vicissituds i dolors ens fa «pensar en la Història Sagrada, en la qual Déu mateix se'ns ha revelat, donant-nos a conèixer el seu pla d'alliberament i de salvació en la seva progressiva realització i que es va acomplir d'una vegada per sempre en la Pasqua de Crist».

La frase final –tal vegada la més important– és la següent: «L'acció en favor de la Justícia i la participació en la transformació del món se'ns presenta clarament com una dimensió constitutiva de la predicació de l'Evangelí, és a dir, de la missió de l'Església per la redempció del gènere humà i l'alliberament de tota situació opressiva».⁵

2.1.3. El centre del Document: actitud d'escolta i resultat

Permeteu-me encara la lectura d'un altre paràgraf –pres en aquest cas del mateix cor del Document– en què fins i tot s'expressen amb major claredat, tant la nova consciència adquirida per l'Església respecte a la seva missió de promoure la Justícia, com la novetat que suposa aquesta consciència, com a fruit de la utilització d'aquest mètode teològic que és l'atenció als signes dels temps i la consegüent relectura de l'Evangelí.

Sentim primer la frase dedicada al mètode, en plena sintonia amb l'ignasià. Diu així: «La situació actual del món, vista a la llum de la fe, ens convida a tornar al nucli del missatge cristià, creant en nosaltres l'íntima consciència del seu ve-

ritable sentit i de les seves urgents exigències».

I vet aquí a continuació el resultat de la utilització d'aquest mètode aplicat al problema de la Justícia: «La missió de predicar l'Evangelí en el temps present requereix que ens entestem en l'alliberament integral de l'home ja des d'ara, en la seva existència terrena».⁶

2.2. Actitud de reconciliació i tesis complementàries

Sobre aquesta base ja podem fer algunes consideracions que ens ajudin a avançar en allò que és el concepte cristià de la Justícia i que serveixin de fonament per a l'impuls d'una acció eficaç. Comencem dient alguna cosa sobre la necessitat de concordar en una unitat profunda algunes tesis que sovint avui es presenten com a contràries. Aquesta harmonització no serà possible si no adoptem una profunda actitud de reconciliació entre nosaltres mateixos.

2.2.1. Tensions en el si de l'Església

No se us oculta que avui existeixen greus tensions en el si de la mateixa Església, i molt més encara en el si de les societats d'inspiració catòlica. En gran part aquestes tensions estan basades en el grau divers d'assimilació i d'acceptació de les noves interpel·lacions del Senyor. No em refereixo als que s'aferren al que ells anomenen tradicional, com a forma de defensa dels seus interessos personals o de grup i que des d'aquestes actituds aporten la seva col·laboració a les estructures polítiques i econòmiques d'opressió.⁷ Tanmateix, per a molts la temptació és més subtil, i en alguns casos les pròpies reticències no

estan mancades de fonament. Temen que els nous corrents anivellin i redueixin el cristianisme al raser d'un simple humanisme en el qual Déu, l'amor cristià (quant a contraposat a la simple Justícia), la gràcia, el pecat, la conversió personal i l'altra vida ja no comptin per a res, substituïts per la freda exigència de Justícia, per un humanisme tancadament horitzontalista, per la reforma de les estructures i per la realització d'un pretès Regne de Déu en aquesta vida.

2.2.2. Superació de les alternatives excloents

Mentre que per uns i altres el problema es plantegi en aquests termes d'alternativa excloent, la qüestió no té solució. Estem en vigílies de l'Any Sant de la Reconciliació i potser nosaltres puguem –ahora que solucionem en profunditat el problema– contribuir a aquesta reconciliació dins de l'Església, eludint aquest plantejament alternatiu.

Els que han escoltat amb alegria i conscients de la novetat que impliquen les noves interpretacions de l'Esperit del Senyor, no han d'oblidar que estan brotant del mateix Esperit que bufa a l'Evangelí i a l'Església des de sempre, i que la seva novetat no anul·la els ensenyaments tradicionals del missatge cristià; més encara, que els reafirma i els porta a una major plenitud. Pensin, a més, que oblidar-se'n, o simplement no explicar-ho prou –sobretot si s'acompanya d'una actitud de duresa o menyspreu pels que pensen el contrari–, provoca comprensiblement la reacció conservadora i priva així molts germans, als quals en principi els resulta més difícil l'obertura, de les noves llums

i gràcies amb què avui ens vol enriquir el Senyor.

Però, d'altra banda, els cristians preocupats per la conservació dels valors perennes, també han d'aprendre amb l'Església d'avui a considerar aquests valors, no com a relíquies mortes, sinó com a realitats vives capaces de donar noves flors i fruits d'inesperada i sorprenent coloració. Pensin també que la seva negativa a obrir-se a una acceptació sincera i sense reserves de la novetat de vida a la qual avui ens impulsa l'Esperit, provoca la reacció, també comprensible, de l'abandonament injustificat o de la relegació a segon terme d'altres aspectes més coneguts, però menys importants del Missatge i de l'actitud cristiana de vida.

2.2.3. Sis parells de tesis complementàries

El que aquí proposo no és una harmonització oportunista de contraris irreconciliables. Estic convençut que les principals afirmacions i actituds cristianes que afecten la Justícia només són veritables i correctes si harmonitzen en profunditat els extrems que de vegades es presenten com a enemics i contraris. Intentaré enumerar les principals parelles d'aparents oposicions.

Primera: Justícia eficaç pels homes i actitud religiosa respecte Déu.

Segona. Amor a Déu i amor als homes.

Tercera: Amor cristià –amor de caritat– i Justícia.

Quarta: Conversió personal i reforma d'estructures.

Cinquena: Salvació i alliberament en aquesta vida i en l'altra.

Sisena: *Ethos* cristià i mediacions tècniques i ideològiques.

2.3. Desenvolupament dels sis parells de tesis complementàries

Un desenvolupament adequat d'aquestes afirmacions requeriria un ampli tractat. Em limitaré a fer unes pinzellades sobre cadascuna de les contraposicions harmonitzades.

2.3.1. *Justícia eficaç pels homes i actitud religiosa respecte Déu*

Abans de res hem de superar tota aparent oposició, o fins i tot simple separació, entre l'imperatiu humà i històric de promoció de la Justícia i l'actitud religiosa respecte Déu, que es concreta en la missió de l'Església de predicar l'Evangelí i de portar la salvació integral als homes. Certament, no s'esgota la missió de l'Església en la promoció de la Justícia aquí a la terra, però aquesta promoció és un dels seus elements constitutius. El Déu de la Bíblia, el Déu de l'Èxode és el Déu Alliberador dels pobres i dels oprimits ja en aquest món.⁸ L'Antiga Aliança, el pacte de Jahvè amb el Poble escollit té com a contingut bàsic l'exercici de la Justícia, de tal manera que la violació d'aquesta Justícia respecte els homes implica ruptura de l'Aliança amb Déu.⁹ Fins i tot es pot afirmar que els inicis de la Història de la Revelació proporcionen més aviat una imatge de base terrenal i temporal de les relacions de l'home amb Déu. Els Profetes completen aquesta imatge, afegint elements més espirituals, que de cap manera neguen l'anterior imatge. El Messies promès i esperat segueix essent un allibe-

rador que farà Justícia als pobres i oprimits.¹⁰

És veritat que Crist, quan arriba, supera aquesta imatge i dilata els horitzons de salvació; però no nega els antics continguts. En multitud de passatges evangèlics sant Mateu i sant Lluç veuen en Jesús el Profeta escatològic anunciat a Isaïes 42,1-4; 61,1-2: Jesús ha rebut de Déu la missió de portar la Bona Nova als pobres, l'alliberament als oprimits i de fer triomfar la Justícia. En aquest context es comprèn el sentit de les Benaurances a les quals cal donar, amb els millors exegetes actuals, la significació més senzilla i directa; els pobres són benaurats, perquè deixaran de ser-ho; perquè ja ha arribat el Regne; ja està a la terra el seu Alliberador.¹¹

2.3.2. *Amor a Déu i amor als homes*

En tractar sobre com Crist assumeix i radicalitza la dimensió horitzontal tan present a l'Antic Testament, hem entrat en la segona tesi complementària: la d'identificar l'amor a Déu amb l'amor a l'home. Jesús mateix, sense que ningú li ho preguntés, fou qui proclamà el segon Manament semblant al primer, fins a fusionar-los en un de sol que compendia la Llei. Per això, l'únic tema del Judici Final serà, segons l'ensenyament de Jesús, l'amor a l'home, perquè «tot allò que feïeu a un d'aquests germans meus més petits, a mi m'ho feïeu».¹² I per tal que això sigui així, no cal ni tan sols tenir consciència d'aquesta identificació de Jesús amb els homes.¹³

Expressem això mateix amb les paraules d'un teòleg actual del qual hem pres força idees a l'hora d'elaborar aquesta conferència: «La pertinença o l'exclusió

del Regne anunciat per Jesús es decideix en l'actitud de l'home davant dels pobres i oprimits; els mateixos que a Isaïes 58, 1-2 són indicats com a víctimes de la injustícia humana i sobre les quals Déu vol mostrar la seva Justícia. Però la gran novetat està en què Jesús fa d'aquests homes menyspreats i marginats 'els seus germans'; se solidaritza personalment amb tots els pobres i desvalguts, amb tots els que pateixen la fam i la misèria. Tot home que es troba en tal situació és germà de Crist; per això allò que es fa en favor seu, es fa al mateix Crist. Qui ajuda eficaçment aquests 'germans' de Jesús, pertany al seu Regne; qui els abandona en el seu estat miserable s'exclou a si mateix del Regne».¹⁴ Tots els altres escrits del Nou Testament, Jaume, Pau i Joan, repeteixen amb incessants matisos aquesta mateixa doctrina de la identitat de l'amor a Déu i l'amor a l'home, sobretot a l'oprimit.¹⁵

2.3.3. *Amor cristià –amor de caritat– i Justícia*

Un cop més hem entrat sense adonar-nos en la consideració de la tercera de les nostres parelles de conceptes complementaris. De la mateixa manera que es fusionen en el cristianisme sense possible separació l'amor a Déu i l'amor a l'home, així també es fusionen i pràcticament s'identifiquen l'amor (la caritat) amb la Justícia.

Només un procés abstractiu, que a més a més ha tingut un caràcter reduït i empobridor, ha pogut conduir el pensament occidental a una tan dràstica distinció entre caritat i Justícia. Aquesta distinció avui no és tan neta, però sols l'hem aconseguit superar parcialment. Durant els

darrers segles s'ha entès de manera prevalent caritat (sobretot aplicada al pròxim) com les anomenades «obres de caritat», que a més es consideraven quelcom de supererogació, introduint així un matis que resulta molt problemàtic dins l'*ethos* cristià. La Justícia, en canvi, indica allò que estrictament es deu a algú. La simbolitza una figura cega, de rostre impassible, amb una balança precisa en una mà i una espasa a l'altra. Si aquesta imatge es pot tallar en marbre, molt millor, perquè un se l'imagina amb el cor fred, o millor, sense cor. Qualsevol sentiment, qualsevol capacitat de sintonia humana podria torbar la seva equanimitat. L'ideal occidental de justícia és impersonal, no fa accipió de persones. Tanmateix, no cal pensar que aquest sigui l'únic ideal de justícia. A Orient les coses són molt diferents, gairebé contràries. A la Xina clàssica, per exemple, l'ideal de justícia no atén la impersonalització, ans al contrari, a la màxima personificació de les relacions. Un jutge just no és el que jutja aplicant regles formals i abstractes sempre iguals, sinó aquell que jutja les persones d'acord amb les seves qualitats concretes i tenint en compte la situació concreta, o amb d'altres paraules, d'acord amb l'equitat i tractant d'apropar-se el màxim al resultat concret.¹⁶ Fixem-nos de passada que també a Occident el concepte romà de justícia, malgrat romanguí substancialment igual, s'enriquí a l'edat mitjana i per influx del cristianisme amb la noció d'equitat.

En qualsevol cas, i sense pretendre negar un cert valor per a l'anàlisi teòrica a la distinció entre caritat i justícia, el que diem és que, en un pla existencial i concret, no es pot distingir l'home just de

l'home que estima; i que a més en el cristianisme ambdues nocions són inseparables i s'impliquem mútuament. Vegem-ho amb més detall.

Abans que res –tal com ens diu el mateix Document del Sínode– «L'amor al pròxim i la justícia són inseparables. Perquè l'amor implica una existència absoluta de justícia, és a dir, el reconeixement de la dignitat i els drets del pròxim»¹⁷. Com es pot estimar i ser injust amb la persona estimada? Sostreure la justícia de l'amor és destruir-lo en la seva essència més fonda. No hi ha amor sense considerar i reconèixer l'estimat com a persona, respectant-ne la dignitat amb tot allò que aquesta exigeix.

En segon lloc, i per descomptat assumit això anterior, «la justícia al seu torn assoleix la plenitud interior només en l'amor». Fins i tot aplicant la noció romana de justícia, de donar a cadascú allò que se li deu, un cristià ha de dir que deu a tots els homes l'amor, sense exceptuar els enemics. El Sínode ens n'aporta també la raó: «essent cada home realment imatge visible del Déu invisible i germà de Crist, el cristianisme troba Déu en cada home i l'exigència absoluta de justícia i d'amor que és pròpia de Déu». Sant Pau reafirma aquest ensenyament: «Igualment per aquesta raó, pagueu els impostos: els qui s'ocupen de recaptar-los són funcionaris al servei de Déu. Doneu a cadascú allò que li deu: pagueu impostos i tributs als qui els recapten, reverenciueu a qui pertoca, respecteu a qui heu de respectar. No quedeu a deure res a ningú, si no és l'amor que us deu els uns als altres. Qui estima els altres ha complert plenament la Llei. No cometre adulteri, no matar, no robar, no desitjar allò que és d'un altre, i

qualsevol altre manament, tots es resumeixen en això: Estima els altres com a tu mateix. Qui estima, no fa cap mal als altres. Estimar és la plenitud de la Llei».¹⁸

Encara ens queda un pas en aquest procés d'identificació. No sols no es pot pensar un amor cristià que no comenci i tingui com a element constitutiu la justícia. Ni tampoc no n'hi ha prou amb dir que no té sentit parlar de justícia cristiana si aquesta no està coronada per l'amor. Encara hi ha més coses. L'amor infós per Déu està també en l'arrel: ningú no pot ser just si no estima amb aquest amor que és do de Déu. «El missatge de Jesús –ens diu el pare Alfaro– ha portat les exigències vetero-testamentàries sobre la justícia al nivell més profund de l'home, a la interioritat radical de l'amor; sols l'amor sincer del pròxim pot donar la força necessària per fer efectiva la justícia al món»¹⁹.

De la mateixa manera que mai no sabem si estimem Déu, a no ser que estimem l'home, així tampoc sabem si estimem el pròxim si no ho fem amb un amor que tingui com a primer fruit la justícia. M'atreveria a dir que el pas més difícil, el que està menys exposat a il·lusions, el que en definitiva prova si la nostra actitud religiosa no és una farsa, aquest pas és el pas a la Justícia.²⁰

És clar que es tracta d'una justícia, tal com ens la mostra la Paraula de Déu, a la llum que ella ens proporciona, activada pel catalitzador dels signes dels temps. Una justícia que no es deté en un «acomplir» de caràcter individualista. Consisteix més aviat en primer lloc en una actitud continuada de respecte a tots els homes, sense utilitzar-los mai en propi profit com a instrument. En segon lloc, en un afany

decidit de no aprofitar-se ni deixar-se portar per les situacions i mecanismes de privilegi (que correlativament són d'opressió) en els quals és suficient romandre-hi i endormiscar-se per ser còmplice de la injustícia d'aquest món i usuari silencios dels seus fruits. En tercer lloc, una actitud de pas al contraatac, és a dir, la decisió de col·laborar en el desmantellament de les estructures injustes, prenent partit pels dèbils, els oprimits i els marginats. Aquesta justícia activa i alliberadora, que fa que qui la practica vulgui en primer lloc eliminar la injustícia de la pròpia vida, no té res a veure amb l'odi de revenja de qui se sent oprimit i simplement reacciona davant d'aquesta opressió. No guanyarà res en aquesta vida qui practica aquesta justícia: perquè, per una banda, ell mateix es privarà de molts fruits de les estructures injustes; per una altra, la seva solidaritat activa amb els dèbils atraurà, com a Crist i als Profetes, la persecució dels poderosos. És evident que ningú pot fer això sinó està impulsat i sostingut per l'amor. Per l'amor als homes i per l'amor (de vegades anònim) a Déu. L'amor és l'arrel de la veritable justícia i l'amor és també corona i segell de la seva autenticitat. Expressem-ho d'una altra manera: la justícia és la modalitat que adopta necessàriament l'amor autèntic en un món lacerat per les injustícies personals i estructurals. En un món així, l'amor adopta la forma d'opció pels marginats i els oprimits, perquè sols així s'estima tots els homes; és a dir, sols així s'allibera els oprimits de l'opressió i els opressors de la misèria de ser-ho. Des d'aquestes perspectives comprenem millor tota l'eficàcia renovadora de l'autoidentificació que Crist ha realitzat de la seva persona amb la dels petits i els qui pateixen.

2.3.4. *Conversió personal i reforma d'estructures*

Passem ja a l'harmonització de la quarta parella de conceptes: conversió personal i reforma d'estructures. Permeteu-me abans una petita giragonsa, i aviat veurem com es connecta estretament amb el tema que ens ocupa.

L'ascètica cristiana tradicional es recolza fonamentalment sobre la següent veritat: el pecat no és sols un acte personal que afecta el centre de la nostra personalitat fent-nos culpables i pecadors, sinó que s'estén també sobre allò que podríem anomenar la superfície del nostre ésser, danyant els nostres hàbits, els nostres costums, les nostres formes espontànies de reaccionar, els nostres criteris i formes de pensar, la nostra voluntat i la nostra imaginació. D'altra banda, en això que hem anomenat superfície de la nostra personalitat no sols influïm nosaltres, sinó tots els que ens han educat i els que ens envolten; encara més, sabem que, junt amb el pecat original, hem nascut amb la naturalesa inclinada al mal. Això s'anomena en llenguatge teològic la «concupiscència», que en concret, per a cada home, és un efecte combinat del pecat d'Adam i de tots els pecats personals de la història, inclosos els propis, que de fet afecten negativament la nostra manera de ser.

Quan un home es converteix, quan Déu realitza en ell la meravella de la justificació, el centre de la seva persona torna a Déu, als germans i, consegüentment, desapareix del seu si el pecat en sentit estricte. Tanmateix, els efectes del pecat segueixen exercint el seu terrible domini –del qual a vegades ni en som conscients– en la superfície. Sant Pau

anomèna «pecat» a aquests efectes, a aquestes objectivacions o materialitzacions del pecat, que romanen en els que ja estan justificats. El Concili de Trento ens diu que pot anomenar-se pecat a la concupiscència, no perquè ho sigui en sentit estricte, sinó perquè «prové del pecat i inclina al pecat»²¹.

Tal com apuntàvem a dalt, en aquesta veritat es basa l'ascètica i l'espiritualitat cristiana. Crist no ha vingut sols a alliberar del pecat i a inundar amb la seva gràcia el centre del nostre ésser. Aquesta gràcia ha de manifestar la plenitud de la seva potència conquerint per Déu tot el nostre ésser, també allò que hem anomenat la 'superfície'. Això és del tot necessari perquè la justificació fructifiqui cada vegada amb major plenitud en obres d'amor a Déu i als homes. L'obra de Crist no està destinada a quedar reclosa en el fons secret del cor de cada home, operant en ell simplement una transformació misteriosa que només surti enfora en l'altra vida. Crist no ve a eliminar només el pecat sinó els efectes del pecat ja en aquesta vida. No sols a donar la gràcia sinó a mostra la potència de la seva gràcia. Negar-ho seria minimitzar l'ascètica i l'espiritualitat cristiana. A més, ja que la concupiscència no és només quelcom que provingui del pecat, sinó una materialització del mateix pecat, que si no es combat i, en la mesura que es pugui s'elimina, tendeix a reproduir-se en forma de pecat personal: fer les paus amb ella és fer les paus amb el mateix pecat.

Apliquem tot això al nostre problema de la relació entre conversió personal i reforma d'estructures. En certa manera aquesta parella de conceptes encaixa en el que acabem de dir. Si per conversió per-

sonal entenem estrictament la justificació que s'opera en el fons més íntim de la nostra personalitat, ja hem vist que no basta; és només l'arrel (però a llarg termini també l'efecte) d'una renovació, d'una reforma de les estructures de la part més superficial del nostre ésser, que en principi queda fora del centre personal, però que a partir d'ell es pot reformar a poc a poc.

Ara bé, a l'hora de lluitar contra la concupiscència i els actes de pecat, efectes que tendeixen altre cop a ressuscitar el mateix pecat, per què hem de detenir-nos en aquells que ens afecten individualment des de la pròpia estructura personal? Per què no atacar també els que afecten tothom des de les estructures socials? No hi ha cap raó teològica profunda que ho justifiqui. L'únic que crec que es pot afirmar, per explicar aquesta llacuna en l'ascètica i espiritualitat tradicional, és que l'home ha estat més o menys conscient (i aquesta consciència li ha reforçat el cristianisme) que es pot transformar a si mateix; en el supòsit d'aquesta consciència resultava un imperatiu moral canviar-se eliminant d'un mateix les petjades del pecat. En canvi, només en temps molt recents, l'home s'ha adonat que el món en què viu, amb les seves estructures, organització, idees, sistemes, etc., així com és en gran part fruit de la pròpia llibertat, també així és modificable i reformable si de veritat s'entesta la voluntat de l'home a fer-ho.

Admesa aquesta qüestió, les conseqüències es precipiten. En gran part les estructures d'aquest món (és a dir, els costums, els sistemes socials, econòmics i polítics, les lleis, les relacions d'intercanvi i, en general, les formes concretes

d'interrelació humana són també objectivacions del pecat, són pecat objectivat, fruit del pecat històric, i a la vegada, font contínua de pecats renovats. Comptem fins i tot amb un concepte bíblic per designar aquesta realitat: el concepte de «món» en el sentit negatiu que li dona Sant Joan. Si aquest concepte no s'ha desenvolupat en la teologia, com el de la concupiscència, és perquè els temps no han permès fins ara superar una concepció simplement individualista. Ara que això ja està superat, n'hi ha prou amb aplicar els mateixos esquemes teològics elaborats per la concupiscència, perquè el concepte esmentat desenvolupi tota la seva immensa capacitat dinàmica. El «món» seria en el camp social allò que la concupiscència és en el camp individual. Podríem fins i tot anomenar-lo «la concupiscència d'allò social», quelcom que, com la concupiscència, «prové del pecat i inclina al pecat», quelcom que, com la mateixa concupiscència, ha de constituir l'objecte del nostre esforç de purificació ascètica i d'aquesta forma fonamentar una nova espiritualitat, o millor encara, una dràstica ampliació del camp clàssic de l'ascètica i l'espiritualitat.

Sempre se'ns ha dit que no n'hi ha prou amb una conversió interior, sinó que progressivament hem de perfeccionar i reconquerir per Déu tot el nostre ésser. Ara ens adonem que allò que ens cal reconquerir i reformar és, a més a més, tot el nostre món. Amb d'altres paraules, que no es pot separar conversió personal i reforma d'estructures. Si bé la primera és fonamental en el sentit que tota objectivació del pecat prové de pecats personals i només és removable a partir d'una conversió personal, també és cert que les

objectivacions del pecat (sobretot les de caràcter més general), un cop establertes, tenallen de tal manera la vida personal de multitud d'homes, que amb prou feines és possible una conversió personal sense eliminar-les. I que, per descomptat, ningú no pot dir que s'hagi convertit personalment si s'aprofita de manera egoista d'aquestes estructures o si simplement, amb consciència d'aquest fet, hi fa les paus i renuncia a eliminar-les. Com en la vida individual, no s'hi val l'abstencionisme, que és una forma de col·laboració amb el pecat.

Per això podem afirmar, amb paraules del Sínode, que «el mateix Evangeli» no sols «allibera els homes del pecat personal», sinó també «de les seves conseqüències en la vida social» i que «l'acció en favor de la Justícia i la transformació d'aquest món» és una «dimensió constitutiva de la predicació de l'Evangeli i de la missió de l'Església»²².

2.3.5. Salvació i alliberament en aquesta vida i en l'altra

De nou hem arribat sense adonar-nos-en a la cinquena de les nostres tesis harmonitzadores: salvació i alliberament en aquesta vida i en l'altra. El text del Sínode que acabem de llegir és suficientment explícit, però encara ho és més aquest altre: «La missió de predicar l'Evangeli en el temps present requereix que ens entestem en l'alliberament integral de l'home ja des d'ara, en la seva existència terrena»²³.

Fixem-nos que aquí no ens diu que la salvació, a la qual tendeixen els nostres esforços ultramundans, l'haguem d'aconseguir plenament en aquesta vida; tampoc no se'ns diu que la salvació cristiana s'es-

goti en aquests objectius als que tendeixen tals esforços. En aquest sentit, la nostra esperança reposa en un més enllà; encara més, abans ja hem advertit que l'home que veritablement es compromet en favor de la justícia poc podrà esperar d'aquesta vida altra cosa que la persecució.

Però això no treu, en primer lloc, que la tensió per aconseguir aquesta purificació i alliberament ultramundà no estigui en la mateixa entranya de l'actitud cristiana, de tal manera que qui renunciï a ella, qui renunciï a la lluita per la Justícia, està implícitament renunciant a l'amor als homes i consegüentment a l'amor de Déu. En segon lloc, el convenciment que la lluita per la Justícia mai no s'acaba, que els nostres esforços no seran coronats plenament per l'èxit en aquesta vida no significa que no serveixin per a res. Els èxits parcials són estimats per Déu, són primícies dels fruits de la salvació aportada per Jesús, amb signes de l'arribada del Regne i, en allò que tenen de més permanent, són ja manifestacions avançades, tot i que no plenes, d'aquest Regne que ja ha arribat i va creixent misteriosament entre nosaltres. En tercer lloc, el fracàs de tantes persones que seran vençudes i destrossades en la lluita contra el món —perquè el món perseguirà i mirarà d'aniquilar els que no són del món i els que s'hi oposen—, aquest fracàs sols és aparent. Són precisament les persones que moren a la creu les que, com Crist, passen pel món «fent el bé i guarint tots els oprimits».²⁴ I pel que fa al futur escatològic de les seves existències personals, estan en mans de Déu, a l'Aliança del qual, en favor de l'alliberament dels pobres, foren fidels fins a la mort.

2.3.6. Ethos cristià i mediacions tècniques i ideològiques

Molt breument abordaré la presentació de l'última tesi harmonitzadora. Sense ella tota aquesta xerrada podria ser titllada d'angelisme inoperant o d'immediatisme revolucionari i, en el fons, absolutament ineficaç. Tot allò que hem exposat fins ara es mou en el pla del que podríem anomenar «*ethos* cristià en favor de la Justícia» i ens proporciona les actituds de base. Però el pas a l'acció, que és un dels components d'aquest *ethos*, necessita de la mediació de les tècniques i fins i tot de les ideologies. Tècniques i ideologies en primer lloc per a l'anàlisi; no n'hi ha prou, en efecte, en constatar grosso modo que al món hi ha injustícies; cal a més estudiar la trama concreta d'aquest món per descobrir quins són els punts neuràlgics on hi ha pecat i on la injustícia s'ha instal·lat. En segon lloc, també calen tècniques, ideologies i programes d'acció renovadora per tal de demostrar aquestes injustícies i expulsar-les eficaçment dels seus baluards. Això exigeix plans, tàctiques i estratègies, jerarquies d'objectius i de terminis, que gairebé sempre estaran en contradicció amb una ingènua actitud immediatista.

No és fàcil l'harmonització entre el simple *ethos* cristià en favor de la Justícia i les necessàries mediacions tècniques i ideològiques, postulades per aquest mateix *ethos*. Una certa tensió és inevitable i fructífera. Sense les mediacions, l'*ethos* no serveix per a res. Però tampoc no es pot oblidar que, al submergir-se en la complexitat de les mediacions, l'*ethos* corre el perill d'asfixiar-se, de perdre's per sempre en el laberint, o de deformar-se. No podem oblidar que les tècniques i les ideolo-

gies, per molt necessàries que siguin, són també productes combinats del bé i del pecat. En elles també s'instal·la la injustícia, sigui del signe que sigui.

L'*ethos* cristià ha d'utilitzar les mediacions, tot i que a la vegada ha de jutjar-les i relativitzar-les, sense permetre mai que es converteixin en ídols. L'*Octogesima Adveniens* reconeix el valor que posseeixen la contestació i les utopies com a mitjà de superació i crítica de les ideologies i sobretot dels sistemes concrets on miren de realitzar-se. «Aquesta forma de crítica de la societat establerta sovint provoca la imaginació prospectiva per percebre a la vegada en el present allò possiblement ignorat que s'hi troba inscrit, i per orientar cap a un futur millor; sosté a més la dinàmica social per la confiança que dona a les forces inventives de l'esperit i del cor humà; i finalment, si es manté oberta a tota la realitat, pot trobar també novament la crida cristiana». Sobre aquest punt podríem afirmar que allò que fins ara hem anomenat *ethos* cristià per la Justícia és una utopia qualificada per la qual, segons continua dient l'*Octogesima Adveniens*, «l'Esperit del Senyor, que anima l'home renovat en Crist, trasforma contínuament els horitzons on sovint la intel·ligència humana desitja descansar, moguda per l'afany de seguretat, i les perspectives últimes on el propi dinamisme es tancaria de bon grat; una certa energia envaeix totalment l'home, impulsant-lo a transcendir tot sistema i tota ideologia. [...] El dinamisme de la fe cristiana triomfa així sobre els càlculs estrets de l'egoisme. Animat pel poder de l'Esperit de Jesucrist, Salvador dels homes, i sostingut per l'esperança, el cristià es compromet en la construcció d'una

ciutat humana, pacífica, justa i fraterna, que sigui una ofrena agradable a Déu».²⁵

Res del que s'ha dit no nega tanmateix la necessitat de mediacions tècniques i fins i tot ideològiques. La saludable reacció contra la deïficació dels sistemes concrets, de les ideologies,²⁶ o de la mateixa tècnica i la ciència, convertides en ideologies, no ens ha de portar a la il·lusió de voler construir eficaçment un món millor d'esquenes a tot això. També ens alerta l'*Octogesima Adveniens* d'aquest perill: «L'apel·lació a la utopia sovint és un còmode pretext per qui desitja defugir les tasques concretes refugiant-se en un món imaginari. Viure en un futur hipotètic és una coartada fàcil per depositar responsabilitats immediates»²⁷.

Això és tant o més cert, en la mesura que els cristians poden esperar de l'Església i de la seva jerarquia «orientació i impuls espiritual. Però no pensin que els seus pastors estiguin sempre en condicions de poder-los donar immediatament solucions concretes a totes les qüestions, fins i tot greus, que sorgeixin. No és aquesta la seva missió».²⁸ L'Església, com a comunitat religiosa i jeràrquica, els pot proporcionar allò que hem anomenat l'*ethos* cristià per la Justícia, amb allò que comporta de crítica, relativització i desmitològització de les ideologies i sistemes concrets, de «defensa, promoció de la dignitat i els drets fonamentals de la persona humana», arribant fins i tot a considerar element constitutiu de la seva pròpia missió el fet de «denunciar les situacions d'injustícia quan ho demanen els drets fonamentals de l'home i la seva pròpia salvació».²⁹ Però, segons ens adverteix l'*Octogesima Adveniens*, amb això no n'hi ha prou. «No és suficient recordar principis generals,

manifestar propòsits, condemnar les injustícies greus, proferir denúncies amb certa audàcia profètica, tot això no tindria pes si no va acompanyat en cada home per un pressa de consciència més viva de la seva pròpia responsabilitat i d'una acció efectiva».

Per fer aquest pas a l'acció calen les mediacions, la utilització concreta de les quals cada cristià ha de decidir sota la pròpia responsabilitat. «Els membres de l'Església» en «assumir les pròpies res-

ponsabilitats en tot aquest camp» «donen testimoni de la potència de l'Esperit Sant, amb la seva actuació al servei dels homes en tot allò que és decisiu per a l'existència i el futur de la humanitat. I mentre desenvolupen aquestes activitats, obren, generalment, segons la pròpia iniciativa, sense implicar la responsabilitat de la jerarquia eclesiàstica; tanmateix, impliquen d'alguna manera la responsabilitat de l'Església, en ser-ne membres»³⁰.

4. *Ibid.*, n. 1-4.

5. *Ibid.*, n. 5-6.

6. *Ibid.*, n. 37.

7. Cf. Juan ALFARO, s.j., *Cristianismo y justicia*, Comisión Pontificia Justicia y Paz (La justicia en el mundo, 3), PPC (Madrid, 1973), p. 42.

8. *Ibid.*, p. 11-13.

9. *Ibid.*, p. 14-17.

10. *Ibid.*, p. 18-19.

11. *Ibid.*, p. 19-26.

12. *Ibid.*, p. 19-26.

13. *Ibid.*, p. 25, 37-39.

14. ALFARO, Cf. *supra* p. 24.

15. *Ibid.*, p. 26-32.

16. M. WEBER, *The Religion of China. Confucianism and Taoism*, the Free Press/Collier Mac Millian Ltd New York/London 1964, p. 149.

17. *La Justicia en el mundo* n. 36. Cf. *supra*, p. 66.

18. Rm 13,7-10.

19. ALFARO. Cf. *Supra*, pp. 24-25.

20. Nota del compilador: Ens resulta difícil deixar de transcriure aquí el que el papa Joan Pau II diria, gairebé nou anys més tard, sobre la relació entre amor i justícia: «L'amor cristià anima la justícia, la inspira, la descobreix, la perfecciona, la fa factible, la respecta, l'eleva, la supera, però no l'exclou; ans al contrari, la pressuposa i l'exigeix, perquè no hi ha veritable amor, veritable caritat, sense justícia. Que no és potser la justícia la mesura mínima de caritat?». (Als obrers de la fàbrica 'Solvay et Cie, SA', 19 març 1982. Cf. *Ecclesia*, n. 2.072, 3 abril 1982. p. 13. El Papa treballà a la casa Solvay, de Cracovia, durant la Segona Guerra Mundial).

21. Cf. Enrique DENZINGER, *El magisterio de la Iglesia*, Barcelona, Herder, 1955, n. 792, p. 227.

22. *La justicia en el mundo*, n. 6. Cf. *supra*, p. 55.

23. *Ibid.*, n. 37. Cf. *supra*, p. 66.

24. Ac 10,38.

25. PAU VI, *Octogesima Adveniens*, n. 37.

26. *Ibid.*, n. 25-26.

27. *Ibid.*, n. 37.

28. *Gaudium et Spes*, (Vaticano II, Constitución sobre la Iglesia en el mundo actual), n. 43.

29. *La justicia en el mundo*, pp. 38-39. Cf. *supra* p. 67.

30. *La justicia en el mundo*, n. 40. Cf. *supra* p. 68.

3. HOMES I DONES PER ALS ALTRES

Al final d'aquest llarg recorregut sobre la noció cristiana de la justícia, m'accontentaria amb què n'haguéssim tret un sol fruit: el convenciment de com de lluny estem de tenir assimilada totalment aquesta noció, tant en la nostra forma espontània de pensar, com en les nostres actuacions pràctiques.

Si n'hem tret aquest fruit, ja hem fet un pas decisiu per tal d'aconseguir l'objectiu principal d'aquesta ponència, i fins i tot d'aquesta assemblea. En efecte, ens hem reunit aquí per pensar el sentit i les metes de la nostra Associació d'Antics Alumnes i ens ha assembleat que en principi les Associacions d'Antics Alumnes avui són cridades a ser un cabal privilegiat de formació permanent. Avui es parla molt de formació permanent; però sovint se li dóna a aquesta expressió un abast molt limitat: el de simple posta al dia dels coneixements tècnics i professionals que ens permeten seguir lluitant amb avantatge en la competició, cada cop més dura, d'aquesta vida. De vegades es completa aquesta noció amb la reeducació dels homes per viure en una societat totalment

diferent, o fins i tot per capacitar-los a afrontar el repte d'un món en permanent transformació. Però aquesta tasca, absolutament necessària en el món d'avui, és des del punt de vista dels valors cristians, una tasca neutra i pot fins i tot ser negativa; tot depèn de l'orientació de base que haguem imprès a la nostra existència. En la mesura en què l'haguem orientat per als altres i per a la Justícia, la capacitat tècnica i professional i l'adquisició d'un nou sentit al canvi, serà positiva; en la mesura en què la posem al servei dels nostres egoïsmes personals o de grup, serà negativa. I en tota hipòtesi, al terme de formació permanent, tal com es fa servir d'ordinari, li manca la nota més específica de tota formació cristiana: la crida a la conversió. Però parlar de formació per-

manent en el cristianisme, és parlar de conversió continua i això avui, en concret, és parlar de formació per a la Justícia.

No en va hem iniciat aquesta xerrada amb la confessió que no hi estem formats. Només a partir d'aquesta consciència i d'aquesta humil confessió, acompanyada de voluntat de reforma, té sentit el fet que ens plantegem seriosament el problema de la nostra pròpia formació. Deixo lògicament a les vostres deliberacions i anàlisis de les formes concretes en què aquesta formació podria i hauria d'encarnar-se, i deixo també al vostre estudi i decisió l'elecció dels canals organitzatius que la posin en pràctica.

Sota l'epígraf comú de «homes i dones per als altres» em limitaré a esbossar en aquesta segona part tres sèries de consideracions finals. La primera versarà sobre la justificació i el sentit general que hem de donar a aquesta expressió. La segona, sobre una condició i qualitat indispensable que avui ha de posseir l'home si de veritat vol servir els altres amb eficàcia: la de ser un agent, un promotor del canvi. La tercera versarà sobre una altra condició més radical i important: la de ser un home dòcil a Déu, un home portat per l'esperit; és a dir, flexibilitzat i sensibilitzat en la seva més profunda intimitat per la unció de l'Esperit Sant, i d'aquesta forma capacitat per discernir, escoltar i seguir la seva veu, que es manifesta en les obres que el mateix Esperit fa al món, a la vida sencera de l'Església i en la pròpia intimitat personal; tot plegat a la llum d'una relectura contínua del missatge evangèlic, que va alliberant així, de mica en mica, en procés inacabable, la plenitud del seu sentit i les seves exigències.

3.1. L'home per als altres: justificació i sentit

3.1.1. Consideracions preliminars

En una primera aproximació de caràcter filosòfic –que a més abordo sense cap tipus de pretensió– sembla que l'home es caracteritza per ser un «ésser per si», un ésser centrat sobre si mateix. Una simple reflexió sobre les dades de l'experiència semblen posar-nos davant l'evidència que l'escala de la plenitud i perfecció dels éssers creix amb l'escala de la seva capacitat interna d'autocentrament, que paradoxalment coincideix amb la d'una major complexitat. Els éssers més perfectes són els més centrats i alhora els més complexos: un protó, un àtom, una molècula simple, un cristall, una macromolècula, un virus, un protozou o una cèl·lula, una planta complexa que harmonitza i unifica milions de cèl·lules, un animal amb major complexitat encara i tanmateix dotat de la centralitat superior que li proporciona una vida viscuda i sentida, i finalment, l'home, amb la radical centralitat de què el dota la consciència. Amb la seva intel·ligència i el poder que d'ella se'n deriva, tendeix a dominar el món apropiant-se'l i centrant-lo en si mateix.

Però també és una dada de l'experiència que l'home es *descentra* quan se centra de manera egoïsta. L'home és un centre, dotat de consciència, d'intel·ligència i de poder. Però un centre cridat a sortir de si mateix, a donar-se i projectar-se als altres per amor. L'amor és la dimensió definitiva i englobadora de l'home: la que a totes les altres dimensions dona el seu sentit, el seu valor o el seu desvalor. Només aquell que estima es realitza plenament com a home. Hom no és més persona quant més

es tanca sobre si mateix, sinó quant més s'obre als altres. El «saber» i el «tenir», és a dir, el centrar-se en si mateix i apropiarse de les coses amb intel·ligència o amb el poder, són certament dimensions enriquidores de l'home, però només en la mesura en què no les tanqui als altres homes, sinó que enriqueixin la mateixa donació i lliurament amorós de si mateix als altres. Tota persona que fa créixer els «sabers» d'aquest món, o els «béns» d'aquest món, per posar-los al servei de la humanitat, realitza una tasca d'humanització pròpia i del món.

3.1.2. *La deshumanització per l'egoisme*

Però amb freqüència les coses passen d'una altra manera. Quan el moviment centralitzador es deté en un mateix, quan s'acumulen «sabers», «poders» i «béns» per posar-los al servei exclusiu d'un mateix, sotstraient-los als altres, llavors el procés es perverteix i es torna deshumanitzador.

En primer lloc deshumanitzador de les víctimes directes d'aquesta conducta. El mínim que es pot dir dels homes que no viuen per als altres és que no aporten res als seus germans. L'escala comença doncs amb un pecat d'omissió, del qual quasi mai prenem consciència; aquest pecat pot adoptar simplement la forma concreta d'una existència ociosa, o passar davant i adoptar la forma d'una existència basada en negocis especulatius; també cal col·locar en aquest grup els que participen positivament en el procés productiu (fent créixer la riquesa o el saber), però, aprofitant-se de tal manera de la situació de privilegi i poder a l'hora de fixar contraprestacions de tota mena, que en definitiva el saldo resulti negatiu pels més dèbils.

Suposem, tanmateix, que encara no hi ha cap tipus d'apropiació injusta. L'home que viu per si mateix, no sols no aporta, sinó que, a més, tendeix a acumular en exclusiva, a acotar parcel·les cada cop més grans de saber, de poder o de riquesa, i consegüentment, a desplaçar multitud de marginats dels grans centres de domini del món.

Però, encara més, l'egoista no solament no humanitza les coses (per l'únic procediment pel que les coses es poden humanitzar; és a dir, posant-les al servei dels altres), sinó que cosifica els mateixos homes, convertint-los en objecte d'exploatació i domini i apropiant-se d'una part del fruit del seu treball.

En segon lloc, i amb major radicalitat, l'home que no viu pels altres es deshumanitza a si mateix. Per desgracia els casos en què aquest procés es realitza són molts, ja que per aquests no és necessari aprofitar-se dels altres, sinó que n'hi ha prou amb voler fer-ho. Moltes víctimes de la indiferència o de l'opressió d'altres, són també botxins de si mateixos (i a voltes de tercers), simplement per haver assimilat les pautes de comportament dels seus opressors. Quasi tots els homes –sobretot els que estem empresonats per les subtils xarxes de la societat de consum– prenem part activa d'aquesta tasca suïcida de deshumanització.

Si som sincers, tots tendim a valorar-nos a nosaltres mateixos amb els criteris de valoració amb què ens valora la societat. La societat no valora avui l'home pel que és, ni tan sols pel que sap, sinó simplement pel que té i pel que pot assolir. Poder i riquesa són les mesures de valor. La tendència espontània és llavors identificar-nos amb la nostra riquesa. Som i

valem als ulls dels altres i als nostres propis ulls, el que val la riquesa que posseïm. Per aquest procediment la riquesa molt aviat deixa de ser mitjà per convertir-se en finalitat. L'home necessita de molt poques coses per viure humanament; però no té límits en les seves apetències quan es valora a si mateix per la riquesa o el poder assolit. Els mateixos que ens queixem de ser tractats com a coses, ens cosifiquem a nosaltres mateixos a l'identificar-nos amb les nostres riqueses. Tenim la impressió d'haver triomfat a la vida, no quan ens hem donat desinteressadament als altres, sinó quan hem escalat un càrrec, coronat un negoci, afiançat una influència, comprat una finca o engrossit el paquet d'accions.

Tanmateix, hi ha alguna cosa en el nostre interior que es rebel·la cada cop que consumem en nosaltres mateixos aquesta cosificació. Ens sentim frustrats. En el fons sabem que no som ni valem el que tenim. Voldríem ser nosaltres mateixos. Però no ens atrevim a trencar el cercle viciós, obtinguts a «tenir encara més» o, pitjor encara, a «tenir més que els altres», convertint la vida en una competició sense sentit. L'espiral d'ambició, de competitivitat i d'autodestrucció es cargola indefinidament sobre si mateixa, en cercles cada cop més amplis, que ens encadenen cada cop amb més força a una existència frustrada i deshumanitzada. Cada cop ens resulta més necessari augmentar el nostre poder i l'eficàcia dels nostres mecanismes d'opressió i de lucre. D'aquesta manera, la nostra autodeshumanització torna a repercutir en el tipus de deshumanització de que parlàvem en l'anterior apartat: la deshumanització dels altres.

Amb això hem arribat al tercer aspecte deshumanitzador de l'actitud egoista.

Aquesta no sols deshumanitza els altres i a un mateix, sinó que deshumanitza les estructures socials. Estem davant d'un dels exemples més nets d'allò que en la primera part he anomenat «pecat objectivat». A partir dels nostres pecats d'egoisme, a partir dels nostres actes deshumanitzadors, en el doble sentit de ser explotadors dels altres i destructors de la pròpia humanitat personal, el pecat (cosificat i endurit en idees, estructures i organismes anònims que escapen al nostre control directe) s'instal·la en el món com una força titànica que a tots ens tenalla.

3.1.3. *La humanització per l'amor*

Com sortir d'aquest cercle viciós? Perquè efectivament es tracta d'un cercle, en el qual els tres aspectes humanitzants d'egoisme desencadenat s'entrellacen de tal manera els uns amb els altres, que no es veu la forma de deslligar el nus. Advertim amb força claredat que l'egoisme personal, o la suma d'egoismes personals, està a l'arrel de tot procés. Però intentar viure l'amor i la justícia en un món on els altres, o la gran majoria, són egoistes i injustos i on a més la injustícia i l'egoisme s'han instal·lat estructuralment, sembla una empresa suïcida i inútil.

Tanmateix, a aquesta empresa ens impulsa amb tota nitidesa el missatge cristià, fins a constituir l'essència ètica del cristianisme. Hi ha una frase de sant Pau que il·lustra amb precisió el que us pretenc mostrar. Diu així: «No et deixis vèncer pel mal; al contrari, venç el mal amb el bé»³¹. Aquest ensenyament que, com veurem, s'identifica amb l'ensenyament de Crist sobre l'amor als enemics, és el pal de paller del cristianisme. Tots desit-

jaríem ser bons amb els altres i tots, o la majoria, seríem relativament bons en un món bo. El que resulta difícil és ser bons en un món dolent; en un món on l'egoisme dels altres i l'egoisme estructural ens ataca i amenaça d'aniquilar-nos. Ens sembla que llavors l'única reacció possible és oposar el mal al mal, l'egoisme a l'egoisme, l'odi a l'odi, fins, a ser possible, aniquilar l'agressor amb les seves pròpies armes. Però és precisament llavors quan el mal ens venç més íntimament i profundament. No solament ens destroua exteriorment, sinó que ens deshumanitza i ens perverteix per dins; ens inoculara el seu propi verí; ens fa dolents. És això al que sant Pau li diu ser vençut del mal.

El mal només es venç amb el bé, l'odi amb l'amor i l'egoisme amb la generositat: i tot plegat és necessari per implantar la Justícia en aquest món concret. Per ser just no basta amb no augmentar per pròpia iniciativa la reserva ingent d'injustícia d'aquest món; cal a més a més suportar generosament els efectes de la injustícia, negar-se a seguir-li el joc i, sobretot, substituir la seva dinàmica per la dinàmica de l'amor. Per a això no n'hi ha prou amb un amor com el dels gentils, que només estimen els seus amics i odien els enemics; això no arreglaria res; com a molt mantindria l'equilibri. L'amor cristià en canvi és com l'amor de Déu, que fa néixer el sol sobre els bons i els dolents.³² Amor, per tant, creador que no consisteix en estimar allò estimable, sinó en estimar-ho tot i, a força d'amor, convertir en estimable allò que s'estima.

Sant Pau ens diu en el mateix passatge: «Beneïu els qui us persegueixen. Beneïu, no maleïu. [...] No torneu a ningú mal per

mal; mireu de fer el bé a tothom. Si és possible, i fins on depengui de vosaltres, estigueu en pau amb tothom. Estimats, no us prengueu la justícia per la vostra mà [...] Més aviat, si el teu enemic té fam, dona-li menjar; si té set, dona-li beure: serà com si possessis brases sobre el seu cap.»³³ Brases d'estimació que a la llarga entendriran el cor i canviaran els homes. Cal fer aquesta sembra d'amor. Posar amor on no hi ha amor, per collir amor algun dia. És veritat que, molt possiblement, entre la collita i la sementera, el gra de blat mori. Només el gra que mor dona fruit. Però en això consisteix la veritable victòria. La victòria on, a més, no hi ha vençuts. Dèiem abans que quan l'odi de l'altre fa néixer en nosaltres l'odi, som nosaltres els vençuts, fins i tot en el cas que aconseguim esclafar l'adversari. Però quan responem a l'odi amb amor, fins donar la vida, si és necessari, com Crist estimant i perdonant els enemics, llavors és més probable que siguem nosaltres els que acabem infonent el nostre amor als altres. És llavors quan vencem profundament, amb una victòria plena en la qual no hi ha vençuts, només vencedors, perquè el germà ha estat guanyat i l'enemic bescanviat per amic.

La gran dificultat està en què tot això ens sembla molt bonic però terriblement ineficaç. No tenim fe en l'amor. Tanmateix, res hi ha més eficaç que l'amor. Encara més, el cost de dolor i patiment que els homes paguen contínuament per defensar-se i implantar inútilment una mica de justícia en el món seria molt menor utilitzant aquesta estratègia de Déu. Molts homes, als quals no se'ls pot negar certa altesa i noblesa de mires, estarien disposats a matar per establir la Justícia al món. Fins i tot n'hi ha molts disposats a morir ma-

tant amb el mateix objectiu. Però n'hi ha molt pocs disposats a morir simplement estímat. I quasi mai és necessari arribar tan lluny. Normalment n'hi ha prou amb estimar i suportar algunes de les seves conseqüències. Per fer retrocedir notablement el domini de la injustícia, penso que seria suficient la multiplicació d'una sèrie de grups selectes, suficientment coordinats, que orientessin la seva vida amb l'esperit aquí descrit, esperit que intentaré concretar una mica més en el següent apartat.

3.2. Agents i promotors del canvi

No oblidem que, malgrat l'arrel del regne de la injustícia estigui en nosaltres mateixos (i per això dediquem els nostres millors esforços a la pròpia reeducació i reforma), aquesta injustícia està assentada estructuralment en el món, amb independència objectiva de cadascun dels homes. Més encara, no podem canviar-nos fins les últimes conseqüències sinó canviem el nostre món. Educar per la Justícia és, per tant, educar pel canvi. Formar homes que siguin agents eficaços de transformació i de canvi.

Això requereix, segons veïem en la primera part, un tipus de formació que ens capaciti per a l'anàlisi de les situacions que en cada cas es pretengui transformar i per a l'elaboració d'uns plans i tàctiques per aconseguir eficaçment les metes transformadores i alliberadores. Aquesta tasca desborda evidentment la realitat d'aquesta xerrada, encara que possiblement no sobrepassi la finalitat de les Associacions d'Antics Alumnes. Penso que s'hi hauria de fomentar aquesta mena d'iniciatives en diversos àmbits, amb diversos graus de coordinació, i amb un ampli marge de pluralisme.

Jo simplement em limitaré a indicar algunes actituds molt generals, i també a cridar l'atenció sobre la necessitat de fomentar una imaginació prospectiva que ens faci prendre molt seriosament la tasca de construir un futur millor per la humanitat.

3.2.1. Actituds generals per promoure el canvi

Només enumeraré tres actituds generals que puguin contribuir eficaçment al canvi, sobretot si diversos grups les van fomentant en una acció coordinada.

Primera: Un decidit propòsit de donar un to de molta més senzillesa a la nostra vida individual, familiar, social i col·lectiva, frenant així l'espiral del luxe i de la competitivitat social. Festes, regals, vestits, joies podrien ser objecte de dràstiques reduccions, que no sols permetrien prescindir de certes fons d'ingressos (potser no tan netes) o de reorientar-les generosament als altres, sinó que sobretot actuarien com a gestos simbòlics d'enorme eficàcia social.

Un exemple molt simple: fàcilment la celebració social d'una boda de cert no costa mig milió, o un milió de pessetes. Per aconseguir la legítima satisfacció entranysablement humana, de la proximitat dels veritables amics en aquells moments, no és necessari aquest malbaratament. Però, si som sincers, no es tracta d'això; es tracta sobretot, de prestigi social i, amb molta freqüència, de l'egoista i calculat «estira i arronsa» dels regals. Al compte negatiu cal afegir les pertorbadores conseqüències socials: es fomenta la competitivitat social; els que comparteixen el nostre ambient no poden quedar per sota o com a mínim no poden quedar mala-

ment: la pròxima boda ha de ser encara millor, encara que per aconseguir-ho calgui guanyar els diners com sigui; una volta més de rosca en el cargol del luxe i l'opressió, que s'encaixa així cada cop amb major profunditat i fixació en l'estructura del món. L'exemple s'estén i els ambients menys pudents entren també en el joc, gastant de vegades allò que ni poden ni tenen; al neci joc del prestigi se sacrificuen valors molt més satisfactoris i profunds.

Què passaria si un grup de cristians, confessant públicament els seus propòsits, es decidís a trencar amb aquesta manera d'actuar? Una cerimònia senzilla i veritablement religiosa, on, per desig explícit dels contraents, s'exalci l'amor entre els esposos, que pretenen sostenir-se mútuament i formar una comunitat oberta al pròxim i al servei d'una major humanització del món; aquesta cerimònia vindria completada amb una trobada frugal amb els amics i la donació d'una suma important —la més important de totes les despeses— destinada a una obra de promoció humana.

L'exemple serveix, però serveix no més com a símbol; un símbol que de res serviria si no és expressió veritable d'una concepció nova de tota l'existència, que ha d'encarnar-se en molts altres detalls. Cal formar homes i dones, que no siguin esclaus de la societat de consum, que no tinguin com a norma de vida ser i semblar una mica més que els altres, sinó que es proposin, fins i tot com a ideal, quedar-se sempre una mica enrere, per així anar desenroscant el cargol del luxe i la competitivitat. Homes i dones, que en comptes de sentir-se incitats a comprar tot el que ha aconseguit comprar una família amiga, si-

guin capaços d'anar prescindint de moltes coses, d'aquelles que d'altres en els seus propis ambients han prescindit, i de les quals la majoria de la humanitat es veu obligada a prescindir. L'antic consell donat pels moralistes, a l'hora de determinar allò que era un luxe acceptable per un cristià, es basa en la directiva d'assimilar-nos, sense excessos, al que és habitual a cada nivell social. Però aquest consell està superat. Suposa una societat estàtica, preocupada per la justícia individual, però que ni tan sols es planteja el fet que la mateixa estructura social (que determina aquests nivells classificatoris dels grups socials) sigui una encarnació de la injustícia. Però precisament aquest és el cas, i sols és profundament moral una actitud de tendeixi a desmuntar i aplanar les escales socials establertes. Des d'un altre punt de vista, cal formar homes i dones veritablement lliures i no esclaus de la societat de consum. Homes i dones que davant dels anuncis de la televisió i els aparadors dels magatzems sentin la satisfacció de poder exclamar contents de la seva pròpia llibertat: quantes coses hi ha que no necesito!, i de quantes no sóc esclau!

De forma molt més breu insinuaré la segona i la tercera actituds fonamentals.

Segona: Un decidit propòsit no sols de no participar en cap lucre d'origen clarament injust, sinó fins i tot d'anar disminuint la pròpia participació en els beneficis d'una estructura econòmica i social injustament organitzada a favor dels més poderosos. No es tracta ja de disminuir les despeses, sinó, molt més radicalment, de disminuir els ingressos basats en estructures injustes. Això ens obliga de nou a caminar contracorrent. En comptes d'afiançar cada cop més la nostra posició de

privilegi, hem d'anar debilitant-la a favor dels menys afavorits. En el si de les Associacions d'Antics Alumnes s'haurien de fer serioses i sinceres anàlisis per determinar en quins casos i fins a quin punt la participació en el producte social dels que estan millor situats (amos de grans capitals, grans industrials i financers, professionals ben instal·lats) no supera allò que hauria de ser, si l'estructura fos més justa. Us demanaria que no us exclogueu de forma gaire ràpida d'aquest plantejament; estic convençut que tota persona de certa posició social s'hi veu afectada, encara que sigui només en alguns aspectes; i encara que, respecte a grups encara més afavorits, resulti injustament discriminat. Però no oblidem que el punt decisiu de referència són els veritablement pobres en els nostres països i en el tercer món.

La tercera actitud està molt connectada amb l'anterior. Tal vegada sigui possible reduir les despeses i portar una vida molt més senzilla, sense xocar gaire amb la societat, encara que en el fons li desagradi la nostra actitud i per això precisament li faci bé. Però si el que pretenem és reduir els nostres ingressos, en tant que vénen a nosaltres de la nostra participació en una estructura injusta, això no es pot fer sense transformar la mateixa estructura. Llavors resulta inevitable que els que se senten amb nosaltres desplaçats dels seus llocs de privilegi adoptin una actitud de defensa i contraatac. Un recurs massa fàcil seria la renúncia a tot lloc d'influència.

En algun cas el procediment podria ser convincent, però d'ordinari solament serviria per lliurar el món sencer a mans dels més egoistes. Aquí precisament és on radica la dificultat de la lluita per la Jus-

tícia i l'al·ludida necessitat de mediacions. Però aquí també podríem fer-nos llum mútuament en el si de l'Associació d'Antics Alumnes. Hauríem de comptar, per fer-ho, amb els nostres Antics Alumnes pertanyents a la classe obrera. Si bé l'enfocament d'aquesta segona part de la meva conferència s'ha mogut en altres perspectives, no convé oblidar que els principals agents de transformació i de canvi han de ser els més oprimits, dels quals els més privilegiats, en assumir la seva causa, són simples col·laboradors instal·lats en els punts de control de l'estructura que es vol canviar.

3.2.2. La construcció del futur

Unes paraules encara sobre la vostra col·laboració en una responsable construcció del futur. Ralph Lapp compara el nostre món amb un «tren que està adquirint velocitat, lliscant per una via on un nombre ignorat d'agulles condueixen a punts de destí desconeguts. No hi ha un sol científic a la locomotora i hi poden haver dimonis a les agulles. La majoria de la societat va al vagó de la cua mirant enrere».³⁴

L'amor que el cristià té pels homes l'impulsarà a instal·lar-se a la locomotora i a guiar eficaçment el tren en la direcció adequada. Però això exigeix domini dels comandaments, coneixement del territori cap on es camina, sistemes per al control de les agulles, i fins i tot dels dimonis que regeixen les agulles. A la locomotora no basten homes de bona voluntat, ni tan sols més científics dels quals parla la citació; són precisos pensadors profunds i, en el sentit en què tot seguit explicarem, fins a homes espirituals, exorcistes que sàpiguen conjurar els dimonis que regeixen el món.

De vegades una llarga marrada per paratges abruptes pot ser l'únic mitjà per evitar la catàstrofe. Per això serà necessari afrontar les ires dels passatgers que, instal·lats al fons del tren, només volen ser conduïts per paratges menys aspres. El cristià mai ha d'oblidar que està al servei dels que van al tren, que és un home per als altres; però, precisament per això, ha d'utilitzar amb prudència i fermesa les necessàries mediacions ideològiques i tècniques. Però ha de fer-ho sense oblidar l'*ethos* fonamental, sense convertir les mediacions en finalitats, cosa que equivaldria de nou a abandonar la locomotora i la mirada cap al futur i tancar-se en un vagó laboratori instal·lat al tren, però tan aïllat de la veritable realitat com aquells que van al vagó de la cua.

Tampoc pot ser tant diletant que faci intents d'encertar el camí arbitràriament o portat pels corrents o les reaccions de la moda. Moda que és especialment perillosa quan reacciona, fins i tot legítimament, contra alguna exageració, absolutitzant la seva negació i la nova direcció. Tots els totalitarismes s'han implantat en una atmosfera dominada per aquest tipus de reaccions. Alvin Tofler defensa la no mitificació de la tecnologia, però reacciona contra una corrent que avui pretén simplement eliminar-la. «A aquells que, en nom d'alguns vagues valors humans, prediquen bajanades anti-tecnològiques els hauríem de preguntar: què enteneu per valors humans? Endarrerir deliberadament el rellotge seria condemnar milers de milions d'éssers humans a una misèria forçada i permanent, precisament en el moment de la història en què es fa possible el seu alliberament. Està clar que necessitem, no menys, sinó més tecnologia. Al

mateix temps, és indubtablement cert que moltes vegades apliquem la nova tecnologia d'una manera estúpida i egoïsta». Per això hi ha la legítima reacció contra la tecnocràcia, reacció que es fa a si mateixa estúpida si s'absolutitza. «Aquesta protesta contra els estralls de l'ús responsable de la tecnologia podria cristal·litzar de forma patològica, en un feixisme antifutur en el qual els científics substituirien els jueus als camps de concentració. Les societats malaltes necessiten caps de turc. En augmentar les pressions del canvi sobre l'individu i en adquirir preponderància el *shock* del futur, aquest final de malson sembla més versemblant. És significatiu que un eslògan, gargotejat en un mur pels estudiants en una vaga a París digués 'Morin els tecnòcrates!' No s'ha de permetre que l'incipient moviment mundial pel control de la tecnologia caigui en mans d'irresponsables tecnòfobs, de nihilistes i de romàntics rousseauians».³⁵

Sols és un exemple, que ens parla de la dificultat de la tasca; de la sinceritat, prudència i profunditat amb què ha d'actuar el cristià en aquest punt.

3.3. L'home «espiritual»

Arribem al final de la xerrada on vull mostrar de quina manera només l'home de Déu, l'home «espiritual», en el sentit de ser portat per l'Esperit, pot ser a la llarga l'home per als altres, l'home per a la Justícia, capaç de contribuir a una veritable transformació d'un món, on es vagin eliminant les estructures de pecat.

Amb això no vull negar que existeixin homes de radical bona voluntat que comparteixin amb els autèntics cristians totes les notes explicades en la nostra exposi-

ció. En la mesura en què això sigui així, ells són als nostres ulls, els que avui s'anomena «cristians anònims», germans nostres que, en estimar radicalment i sincerament el germà, estimen Déu i el seu Crist sense conèixer-lo. Només els cal escoltar la Bona Nova, l'Evangeli que els explíciti i porti a la plenitud la seva fe, la seva esperança i el seu amor.

Em limitaré a dos trets especificadors d'aquest home «espiritual».

3.3.1. *La infusió de l'amor*

L'amor, segons sant Joan, parteix sempre de Déu. Ell té la iniciativa. L'amor no consisteix en què nosaltres haguem estimat Déu, sinó en què Déu ens ha estimat,³⁶ i d'aquesta manera ens ha transformat al seu torn en fonts d'aquest amor que té les mateixes característiques de l'amor de Déu: amor lliurat, amor que suporta el desamor i suportant-lo el supera, amor que es deixa matar per la injustícia d'aquest món, però que, en morir, mata la injustícia convertint el seu triomf en derrota; amor que estima l'enemic amb un amor tan transformador que fa amable allò que s'estima i que, per tant, el converteix en amic; amor, per fi eficaç i victoriós. Aquest amor l'ha infós Déu en nosaltres pel seu Esperit. Si el tenim i estimem així els germans, hem nascut de Déu; si el rebutgem i no estimem així els germans, rebutgem l'amor de Déu, la filiació divina, la germandat amb Jesucrist, i la recepció del seu Esperit.³⁷

La mateixa fe cristiana és en el fons fe en l'amor,³⁸ fe a més en l'amor victoriós i per això fonament de la nostra esperança. Per això pot dir sant Joan: «La victòria que ha vençut el món és la nostra fe».³⁹

3.3.2. *Discreció d'esperits*

Aquest primer tret de la nostra vida en l'Esperit és sens dubte allò principal i el motor de tot. Però no basta. No n'hi ha prou amb estimar, cal estimar discretament. I aquí és on intervé el segon sentit del que entenem per home «espiritual».

Aquest món concret, del que hem de desallotjar la injustícia que s'instal·la en nosaltres i en l'estructura de la societat, és de fet un producte d'influx conjugat de l'Esperit Sant i del pecat. Per això, en la lluita per la Justícia, necessitem el do del consell i discerniment, del carisma de la discreció d'esperits, per saber separar allò que és de Déu i allò que és del pecat en cada particularitat del món. No basta l'observació ni l'anàlisi sociològica de la realitat. N'hi ha que identifiquen els resultats d'una anàlisi sociològica amb els «signes dels temps», exposant-se a prendre per obra de Déu allò que tal vegada sigui efecte del pecat. La sociologia ens proporciona només el material en brut, sobre el qual ha d'exercitar-se el discerniment espiritual. Per mitjà d'aquest discerniment hem de descobrir on està, i sobretot, on s'endinsa el pecat del món. I, ordits en la mateixa trama, hem de descobrir també els signes dels temps, que ens poden donar pistes de com cal procedir per desallotjar el pecat dels seus reductes.

Tampoc s'ha de descartar que la veu de l'Esperit es dirigeixi directament a nosaltres per ensenyar-nos i marcar-nos nous camins i solucions. Però sols qui posseeixi l'Esperit és capaç de descobrir i entendre adequadament l'Esperit, allà on es manifesti. Sant Pau ens diu que, així com ningú coneix «allò que hi ha en l'home, fora del seu propi esperit», «igualment, ningú no coneix allò que hi ha en Déu fora de

l'Esperit de Déu». Però a continuació fa aquesta magnífica afirmació: que nosaltres hem rebut «l'Esperit que ve de Déu, perquè coneguem els dons que Déu ens ha concedit. I no parlem d'aquests dons amb un llenguatge après de la saviesa humana, sinó amb el que hem après de l'Esperit, ja que expressem les coses espirituals amb termes espirituals. L'home que es guia per

ell mateix no admet res que vingui de l'Esperit de Déu; li sembla absurd. No és capaç de comprendre-ho, perquè això només es pot jutjar espiritualment. En canvi, el qui es deixa guiar per l'Esperit pot jutjar-ho tot, mentre que a ell no el jutja ningú. En efecte, qui pot conèixer el pensament del Senyor, que pugui instruir-lo? Nosaltres, però, tenim el pensament de Crist».⁴⁰

31. Rm 12,21.

32. Mt 5,43-48.

33. Rm 12,14-20.

34. Cf. Alvin TOFFLER, *El shock del futuro*, p. 451.

35. *Ibid.*, p. 448 y 450.

36. 1Jn 4,10.

37. 1Jn passim.

38. 1Jn 4,16.

39. 1Jn 5,4.

40. 1Co 2,1-15.

4. CONCLUSIÓ

Aquest és l'ideal de l'home, de l'home al qual tendeixen els nostres esforços formatius, l'home «espiritual», pneumàtic o *pneumatós*, conduït i sostingut pel Pneuma de Déu, per l'Esperit Sant.

Ja no hi ha *homo faber*, l'home hàbil i artesà que en les albors de la història començà a diferenciar-se radicalment dels animals, iniciant així el domini del món; ni el simple *homo sapiens*, que per la seva intel·ligència i saviesa humana s'eleva per sobre de tota la Creació i és capaç de comprendre-la i explicar-la; ni tan sols l'*homo prometeic*, que se sap partícip del poder creador de Déu, i cridat, no sols a contemplar el món, sinó a transformar-lo. Tampoc l'*homo politici* conscient de la complexitat d'aquest món i hàbil per penetrar i polsar els punts neuràlgics dels quals depenen les grans transformacions. Tots aquests aspectes de l'home, fins i tot també el de l'*homo ludens*, que li proporciona la capacitat de viure la vida i la pròpia activitat gaudint-la en allò que té de valor en si mateixa, no supera el que sant Pau anomena l'*homo psiquicus*, és a dir:

l'home espiritual en el sentit de dotat d'esperit o psiquisme humà, l'home simplement natural. Aquest home en concret no existeix, és una possibilitat abstracta ambivalent, que en concret està en major o menor mesura humanitzat o deshumanitzat. Pot arribar a ser l'*homo lupus*, depredador dels propis germans; o pel contrari, l'*homo humanus*, *concors*, *philantropus*, és a dir, profundament humà, amant de la concòrdia i dels homes. Normalment aquest home serà també l'*homo religiosus* obert a la transcendència i, si la seva religiositat és genuïna, lligarà en unitat indestructible l'amor de Déu i l'amor als homes. Però aquest ideal no és possible fins al fons sense l'acció de Déu que ens transforma en l'*homo novus*, l'home nou, la nova criatura, l'últim principi vital del qual és el mateix Esperit Sant. Aquest és l'*homo spiritualis* que, perquè és capaç

d'estimar, fins i tot els enemics, en aquest món dolent, és també capaç de transformar el món; i perquè té el carisma del discerniment, és capaç de descobrir i sumar-se activament al dinamisme més profund i eficaç de la història, aquell que l'empeny cap a la construcció, ja iniciada, del Regne de Déu.

Aquest Esperit, que ens fa espirituals, també és l'Esperit de Crist, que ens fa també cristians, que ens cristifica. També en aquesta tasca de la construcció de la Justícia, Crist ho és tot: el nostre Camí, Veritat i Vida. Ell és, per excel·lència, l'«home per als altres», qui ens precedeix en la construcció del Regne de la Justícia; el nostre model i punt obligat de referència; les seves paraules i la seva vida ens proporcionen l'estabilitat necessària per no perdre el nord en aquest món canviant. Però a més Jesús viu encara i és el Senyor de la història que avança; assegut a la dreta del Pare, segueix assistint la seva

Església i, pel seu Esperit, ens va il·luminant a poc a poc el més profund sentir de les paraules que un dia vam sentir dels seus llavis; d'aquesta manera es converteixen en paraules noves, capaces d'il·luminar-nos els camins amagats de la història.⁴¹ La seva mateixa absència és, així, una mena de presència viva: «us convé que me'n vagi, perquè, si no me'n vaig, el Defensor no vindrà a vosaltres; en canvi, si me'n vaig, us l'enviaré [...] Quan vingui l'Esperit de la veritat, us conduirà cap a la veritat sencera [...] i us anunciarà l'esdevenidor. Ell em glorificarà, perquè allò que us anunciarà, ho haurà rebut de mi.»⁴²

Crist és, a més a més i finalment, el fonament d'aquest «magis» tan ignasià, que ens mou a no posar mai límits al nostre amor, a dir sempre «més» i «més», a buscar sempre la «major Glòria de Déu» que, concretament, es realitza en el major lliurament a l'home i a la causa de la Justícia.

41. Jn 14,26.

42. 1Jn 16,7-15.

*«Ajudar», amb aquest verb, Ignasi de Loiola expressà modestament el seu gran desig de fer el bé als altres.
Sota aquest lema de servei i senzillesa,
l'Escola Ignasiana d'Espiritualitat (EIDES)
ofereix aquesta sèrie de materials ignasians.*

Escola Ignasiana d'Espiritualitat (EIDES) Col·lecció «Ajudar»

69. L. YLLA - X. MELLONI - J. M. RAMBLA - D. OLLER. De què parlem quan parlem d'interioritat? - 70. P. TRIGO. Pere Claver, esclau dels esclaus - 71. J. GLÉNISSON. Una interpretació contemporània dels Exercicis de sant Ignasi - 72. J. M. RAMBLA - SEMINARI D'EXERCICIS (EIDES). Exercicis espirituals de sant Ignasi de Loiola. Una relectura del text (3) - 73. J. MENACHO. «Per què aparegui la divinitat que treballa en nosaltres» - 74. J. M. RAMBLA - SEMINARI D'EXERCICIS (EIDES). Exercicis espirituals de sant Ignasi de Loiola. Una relectura del text (4) - 75. C. MARCET. Ignasi de Loiola: un itinerari vital - 76. P. ARRUPE. Homes i dones per als altres

Els títols d'aquesta col·lecció es poden descarregar d'internet a: www.cristianismeijusticia.net/eides

La Fundació Lluís Espinal envia gratuïtament els quaderns EIDES a tothom que ho sol·licita. Si vostè desitja rebre'ls, demani'ls a Cristianisme i Justícia.

Cristianisme i Justícia

Roger de Llúria 13 - 08010 Barcelona
93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net

cristianismeijusticia

cijusticia

fespinal89

www.cristianismeijusticia.net/eides